

Сергій Миколайович Черніков **(11.05.1912 – 23.01.1987)**

Видатному вченому-алгебраїсту Сергію Миколайовичу Чернікову 11 травня 2012 р. виповнилось б 100 років. Він народився в м. Сергіїв Посад в родині священика. Дитинство Сергія Миколайовича пройшло в Україні. Після закінчення середньої школи кілька років викладав математику у школі в м. Саратові та водночас навчався на заочному відділенні Саратовського педагогічного інституту. Після закінчення інституту працював в м. Свердловську (зараз м. Єкатеренбург). В 1939 р. Сергій Миколайович захистив кандидатську, а в 1940 р. — докторську дисертації. В 1941 р. йому присвоєно звання професора. З 1968 р. С. М. Черніков — член-кореспондент АН УРСР.

С. М. Черніков завідував математичними кафедрами в Уральському політехнічному інституті (1939 – 1946 рр.), Уральському (1946 – 1951 рр.) та Пермському (1951 – 1961 рр.) університетах. В 1961 — 1964 рр. очолював відділ алгебри і геометрії Свердловської філії Математичного інституту АН СРСР, а з 1965 р. і до кінця життя — відділ алгебри Інституту математики АН України. Одночасно з 1965 р. завідував

кафедрою вищої математики в Київському педагогічному інституті. Помер Сергій Миколайович Черніков 23 січня 1987 р.

С. М. Черніков — творець відомої алгебраїчної школи, з якої вийшли близько п'ятдесяти кандидатів та докторів фізико-математичних наук. Серед них — академік В. М. Глушков, академік РАН І. І. Єрьомін, член-кореспондент М. І. Каргаполов, доктори фізико-математичних наук В. С. Чарін, Ю. М. Горчаков, В. П. Шунков, Д. І. Зайцев. Більшість з учнів С. М. Чернікова — українські вчені.

Сергія Миколайовича по праву можна вважати одним з основоположників сучасної теорії груп. Його наукова діяльність в галузі теорії груп охоплює період з кінця 30-х до другої половини 80-х років. В цілому тематику його досліджень можна охарактеризувати як вивчення груп із заданими властивостями підгруп або систем підгруп. Ним введено в теорію груп ряд дуже важливих понять: локальна розв'язність, локальна нільпотентність, шарова скінченність, локальна ступінчастість; висунуто нові плідні ідеї; поставлено важливі проблеми (деякі з них до цього часу не розв'язані); розроблено оригінальні підходи до дослідження. Сергію Миколайовичу належить багато фундаментальних результатів, які стали класичними. Під впливом його робіт ця тематика розвивалася і розвивається багатьма алгебраїстами (О. Ю. Шмідт, О. Г. Курош, А. І. Мальцев, В. М. Глушков, Р. Бер, Ф. Холл, Б. І. Плоткін, М. І. Каргаполов, О. Ю. Ольшанський, В. П. Шунков, О. Кегель, Б. Верфріц, Д. Робінсон, Г. Хейнекен, В. С. Чарін, М. С. Черніков, І. І. Єрьомін, Ю. М. Горчаков, Б. Хартлі, Ю. І. Мерзляков, Д. І. Зайцев, М. Томкінсон, Я. П. Сисак, О. Д. Артемович, А. В. Тущев та ін.). Цій тематиці присвячена відома монографія С. М. Чернікова «Группы с заданными свойствами системы подгрупп» (М.: Наука, 1980. — 384 с.).

С. М. Черніков — один з піонерів лінійного програмування і творець алгебраїчної теорії лінійних нерівностей. Займаючись розв'язуванням актуальних задач прикладного характеру в роки Великої Вітчизняної війни, він установив так званий принцип граничних розв'язків, на основі якого в подальшому побудував всебічно розвинуту теорію лінійних нерівностей. Розроблений С. М. Черніковим метод згортки систем лінійних нерівностей поряд з іншими його результатами і методами є важливим теоретичним інструментом прикладних досліджень. Цей метод дозволив, зокрема,

досліджувати суперечливі системи лінійних нерівностей та розробити методи оптимізації для задач з суперечливими системами обмежень, конструктивно описувати всю множину оптимальних розв'язків у задачах лінійного програмування та знайшов істотні застосування в теорії і методах розпізнавання образів (І. І. Єрьомін та його школа). С. М. Черніков виділив і дослідив важливий клас нескінченних систем лінійних нерівностей — поліедрально замкнені системи — і побудував для них теорію двоїстості. Цей клас систем ліг в основу теоретичного і чисельного аналізу нелінійних задач оптимізації через редукцію останніх до задач напівнескінченного та нескінченного лінійного програмування. Побудована С. М. Черніковим алгебраїчна теорія лінійних нерівностей викладена у його широко відомій монографії «Линейные неравенства» (М.: Наука, 1968. — 488 с.).